

Καὶ τί ἄλλο εἶνε ὁ πόρος οὗτος εἰμὴ ἐργαστήριον δόλιον ὅπου ὁ ἀήρ μεταβάλλεται καὶ μολύνεται ἐρχόμενος εἰς συνάφειαν μὲ τὰ ἴδια αὐτοῦ προϊόντα ; Οὐδέποτε, Κύριοι, ὁσάκις καταφεύγομεν εἰς τὸν τεχνητὸν ἀερισμὸν πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα ἄλλο τι ἐκτὸς βραχέων ἀεραγωγῶν. Ἄλλὰ πρὸ πάντων ἅς ἀνοίγωμεν ὅσον τὸ δυνατόν συχνότερα τὰ παράθυρα τῶν σχολείων. Ἡ παραγγελία αὕτη δὲν εἶνε ἰδική μου· προέρχεται ἀπὸ γυναῖκα, ἀπὸ τινὰ Ἀγγλίδα ἐξόχου διανοίας καὶ μεγίστης ἀφοσιώσεως. Ἡ Κυρία Nithingale ἐγένετο πρὸ εἰκοσαετίας ὁ ἀπόστολος τῆς διηνεκοῦς, οὕτως εἰπεῖν, εἰσαγωγῆς ἀέρος καθαροῦ εἰς τὰς αἰθούσας τῶν νοσοκομείων, καὶ εἰς ὅλα τὰ οἰκήματα ἔνθα συσσωρεύονται πολλοὶ συγχρόνως ἄνθρωποι. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ λησμονῶμεν τὸ ὄνομα τῆς γενναίας ταύτης γυναίκος, ὁσάκις κάμνομεν χρῆσιν τῶν παραγγελμάτων αὐτῆς καὶ ὑποστηρίζομεν τὴν ἐφαρμογὴν καλοῦ ἀερισμοῦ ἐν τοῖς σχολείοις.

Ὀλίγον μόνον θὰ ἐκταθῶ ἐπὶ τῶν ἐν χρήσει συστημάτων πρὸς διατήρησιν κατὰ τὸν χειμῶνα τῆς ἀρμοζούσης ἐν τοῖς σχολείοις θερμοκρασίας. Σᾶς ἐλάλησα ἤδη παρεπιπτόντως περὶ τοῦ θερμογόνου συστήματος, ὅτε σᾶς ὑπεδείκνυα τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ καλοῦ ἀερισμοῦ. Τὸ σύστημα τοῦτο πρέπει νὰ κατέχη μίαν τῶν ἄκρων τῆς αἰθούσης. Ἐννοεῖται δὲ εἰκοθεν ὅτι τὸ μέγεθος καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ πρέπει νὰ εἶνε ἀνάλογον πρὸς τὴν δριμύτητα τοῦ κλίματος καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν ψυχουσῶν ἐπιφανειῶν, αἵτινες περιβάλλουσι τὴν αἶθουσαν. Ἄλλὰ τὸ ἀνοιγμα τῶν παραθύρων κατὰ τὸ διάστημα τῶν διαλείψεων ἐπιβάλλει ἰδίαν τινὰ τοῦ συστήματος διάταξιν. Θερμάστρα, ἀναλογοῦσα ἀπλῶς πρὸς τὸ ποσὸν τοῦ θερμαντικοῦ τοῦ ἀναγκαίου πρὸς διατήρησιν τῆς θερμοκρασίας εἰς βαθμὸν πρέποντα κατὰ τὸ διάστημα τῆς διδασκαλίας, δὲν ἀρκεῖ. Κατὰ τὰς διαλείψεις ὅτε τὰ παράθυρα δεόν νὰ εἶνε ἀνοικτὰ, ἢ αἶθουσα ψύχεται, καὶ πρέπει πάραυτα νὰ ἀναθερμαίνεται κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν μαθητῶν. Πρὸς ἐπίτευξιν τούτου περικαλύπτεται ἐν μέρει ἡ θερμάστρα ὑπὸ ὑλῶν, αἵτινες εἶνε κακοὶ τῆς θερμότητος ἀγωγοί, οἷον ὑπὸ ἐψημένης ἀργίλλου, ἐντίθεται δὲ ὀλόκληρον τὸ σύστημα ἐντὸς κεκλεισμένου χωρίσματος· ὅταν τὰ παράθυρα εἶνε ἀνοικτὰ, τὸ χωρίσμα τοῦτο μένει κεκλεισμένον, ἢ δὲ ἐψημένη ἀργίλλος ἀποθηκεύει τὴν ἀναπτυσσομένην καὶ μὴ διαχεομένην εἰς τὴν αἶθουσαν θερμότητα· ἅμα τὰ παράθυρα κλεισθῶσιν ἀνοίγεται τὸ ἐγκλεισθὲν τὴν θερμάστραν χωρίσμα, καὶ τότε ἡ ἐψημένη ἀργίλλος ψυχομένη ἀναθερμαίνει τὴν αἶθουσαν πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν μαθητῶν, τὸ δὲ σύστημα ἀπαλλασσόμενον τῆς ἀποθηκευθείσης κατὰ τὴν διάλειψιν θερμότητος, ἀναλαμβάνει τὴν ἀπλὴν του λειτουργίαν διαρκούσης τῆς διδασκαλίας.

Μένει τώρα νὰ σᾶς ὁμιλήσω καὶ περὶ τοῦ φωτισμοῦ τῶν αἰθουσῶν. Ἄλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν θὰ πραγματευθῶ ἐνώπιόν σας μετὰ τῆς ἀναγκαιᾶς ἐλευθερίας. Δὲν συμφωνοῦσιν εἰσέτι πάντες καὶ ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις ὡς πρὸς τὴν καλλιτέραν αὐτοῦ λύσιν. Ἐγὼ ὑποστηρίζω μετὰ πεποιθήσεως ἰδέας εἰς ἐμὲ ἀνηκούσας καὶ ἐρειδομένας ἐπὶ μακρᾶς σπουδῆς. Ἀτυχῶς κατὰ τὴν ὡραίαν ταύτην συνεδρίασιν δὲν εὐρίσκονται οἱ ἀντιδοξοῦντές μοι, οἵτινες εἶνε συνάδελφοί μου ἐν τῇ ἐταιρίᾳ ταύτῃ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοι ἐν πλήρει πεποιθήσει εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ θέμα μου, προτιμῶ ὡς ἐντιμὸς ἄνθρωπος νὰ μὴ κάμω χρῆσιν ὄπλου ἀνίσου· δὲν θὰ ὑπερασπισθῶ λοιπὸν τὴν ἰδέαν μου, ἀλλ' ἀπλῶς θὰ ἐκθέσω αὐτήν, καὶ ἐλπίζω ὅτι πραγματευόμενος ἐξ ἀνωτέρας περιοπῆς τὰς γενικότητας τοῦ ζητήματος, θὰ κατορθώσω ἀκόμη νὰ κινήσω τὸ ἐνδιαφέρον σας.

Σᾶς ἀναφέρω ἐν πρώτοις τοὺς ὅρους τοῦ προβλήματος τοῦ φωτισμοῦ τῶν αἰθουσῶν.

Ἐὰν θέλωμεν ἢ συγκέντρωσις τῆς προσοχῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ὑποβάλλεται τὸ παιδίον κατὰ τὴν διδασκαλίαν, ἢ ἀποφέρῃ τοὺς προσδοκωμένους καρπὸς, πρέπει νὰ ἐλαττώσωμεν εἰς τὸ ἐλάχιστον ὄριον τὸν μάταιον τῶν αἰσθητιρίων αὐτοῦ κόπον, καὶ ἰδίως τῆς ὄρασεως, τῆς λεπτοτάτης τῶν αἰσθήσεων. Ἐὰν θέλωμεν νὰ ἐργάζεται ἀνενοχλήτως, πρέπει ὁ τόπος εἰς τὸν ὁποῖον οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐργάζονται νὰ εἶνε λίαν φωτεινός. Ὁ ὅρος οὗτος εἶνε πασίγνωστος.

Ἐὰν θέλωμεν νὰ μὴ διακινδυνεύσῃ ὁ παῖς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νεαρῶν αὐτοῦ ὀφθαλμῶν, νὰ μὴ τοὺς καταστρέψῃ ἐν τῷ σχολείῳ, πρέπει νὰ τὸν προφυλάξωμεν ἀπὸ τῆς ὑπερβολικῆς γυμναστικῆς, ἣτις ἐπιβάλλεται εἰς αὐτοὺς, ὅταν ἀσχολῶνται εἰς τόπους ἀσθενῶς φωτιζομένους. Οἱ φυσιολόγοι πρὸ δεκαετίας ἀνέπτυξαν τὸν ὅρον τοῦτον θαυμασίως, καὶ οὐδεὶς σήμερον ἀμφισβητεῖ πλέον αὐτόν.

Ἐὰν θέλωμεν νὰ ἐνδιαφέρηται ὁ παῖς εὐθὺς ἀπὸ τοῦ σχολείου εἰς τὸ κάλλος τῶν μορφῶν, καὶ νὰ ἀνακαλύψῃ ἔκτοτε τὴν πλαστικὴν αὐτοῦ ἰδιοφυῖαν, πρέπει νὰ τὸν κρατῶμεν εἰς αἴθουσαν ἐνθου ἐλεύθερον φῶς ἐλευθέρως προσβάλλει πάντα τὰ ἀντικείμενα, εἴτε πράγματα εἴτε πρόσωπα εἶνε. Τὸν τελευταῖον τοῦτον ὅρον θὰ ἀναπτύξω ἐκτενῶς.

Ἡ πλήρωσις τῶν τριῶν τούτων ἀναγκῶν ἐπιβάλλει εἰς τε τὸν παιδαγωγὸν καὶ τὸν ἀρχιτέκτονα τὴν ἐπιδίωξιν ἐκλεκτοῦ φωτισμοῦ διὰ τὰς αἰθούσας τῆς διδασκαλίας. Τῶν τριῶν τούτων ὅρων τὴν σχετικὴν σπουδαιότητα δύναται τις νὰ ἀμφισβητήσῃ, ὅχι ὁμῶς καὶ νὰ ἀρνηθῇ.

Θὰ προσπαθήσω, κύριοι, νὰ σᾶς καταστήσω καταληπτὴν ἐξ ὀλοκλήρου

τὴν σημασίαν τοῦ τρίτου ὄρου, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ ἀναπτυχθῶ. Πρέπει νὰ ἀντιληφθῶμεν καλῶς τοῦ παιδαγωγικοῦ ἀποτελέσματος τοῦ παραγομένου ἐπὶ μαθητοῦ ὅστις εἰργάσθη καὶ συνεκέντρωσε τὴν προσοχήν του κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἡλικίαν ἐπὶ πολλὰς καθ' ἑκάστην ὥρας, ἐντὸς τῆς ἑνθα τὸ φῶς ἦτο διατεθειμένον τοιοῦτοτρόπως, ὥστε αἱ μορφαὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀντικειμένων ἐπαρουσιάζοντο διαρκῶς εἰς τὴν ὄψιν του ὑπὸ τὴν μεγίστην αὐτῶν ἐκφραστικότητά. Πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν ἐὰν οἱ ὄροι οὗτοι ἐκπληρούμενοι ἢ μὴ θὰ ἐπιδράσωσι εἰς τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ ἱκανότητα. Ἀλλὰ πρὸ τούτου ἐπιτρέψατέ μοι νὰ παρεκβῶ διὰ δύο παρατηρήσεων.

Ἡ ἀνθρωπότης ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄθροισμα ἀτόμων διαφορωτάτων καὶ ἀνισωτάτων κατὰ τὰς ἱκανότητας. Δὲν εἶνε δὲ δύσκολον νὰ φθάσωμεν εἰς τὰς πηγὰς τῆς ἀτομικότητος ταύτης, ἀρχικῆς αἰτίας τῆς προόδου τῶν κοινωνιῶν. Ὅτι ἀποτελεῖ τὴν κοινωνικὴν ἰσχὺν εἶνε ἢ βαθμηδὸν προϊοῦσα γνῶσις καὶ κατάληψις τοῦ κόσμου. Πῶς ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ τὴν κατάληψιν ταύτην; Συλλέγων καὶ ὑποτάσσων εἰς τὴν διάνοιαν αὐτοῦ τὰς πενταπλᾶς κατακτήσεις, τὰς ὁποίας παρέχουσιν αὐτῷ τὰ πέντε αὐτοῦ αἰσθητήρια. Καὶ ἀληθῶς τὰ αἰσθητήρια ἡμῶν εἶνε ἐρευνηταὶ ἐν ἐκδρομῇ διαρκεῖ, ἀμέσῳ ἢ ἐμμέσῳ, μεμακρυσμένη ἢ προσεχεῖ. Ὄταν οἱ ἐρευνηταὶ οὗτοι εἶνε ἰσχυροὶ καὶ τέλειοι, ἢ λεία αὐτῶν εἶνε ἄφθονος, ἢ δὲ διάνοια ἐφοδιασθεῖσα δι' αὐτῶν ἀπὸ ἄφθονα ὑλικά, λειτουργεῖ τελείως καὶ τανύει εὐρύτατα τὰς πτέρυγας αὐτῆς. Ὁ ἄνθρωπος ὅστις εἶνε ἐξίσου ἀσφαλῆς καὶ διὰ τὰ πέντε αὐτοῦ αἰσθητήρια, καὶ ὁ ὁποῖος ἀσκεῖ αὐτὰ πάντα ἐξίσου, παρέχει εἰς τὴν διάνοιάν του ἐντελῆ ἰσορροπίαν, καὶ εἰς τὰς γνῶσεις αὐτοῦ ἀπόλυτον ἀκρίβειαν. Τὸ τοιοῦτον ὅμως οὐδέποτε ἴσως ἀπαντᾷ συνήθως μία τῶν αἰσθήσεων, ἢ ὄρασις, ἢ ἀφή, ἢ ἀκοή κτλ. ὑπερτερεῖ ἢ μειονεκτεῖ τῶν ἄλλων, καὶ ἐντεῦθεν αἱ πνευματικαὶ ἐκεῖναι ἰδιοφυΐαι αἱ ἀνόμοιαι, αἵτινες ἀποβαίνουσιν ἐνίοτε μοναδικαὶ καὶ συχνάκις ὑπερβολικαί. Γινώσκομεν δὲ λαοὺς ἢ φυλὰς αἵτινες ἔσχον τὸ προνόμιον μεγάλης πνευματικῆς ὑπεροχῆς, καὶ τῶν ὁποίων τὰ ἔργα φέρουσι τὸν τύπον μεγίστης πρωτοτυπίας. Οὕτως οἱ Ἕλληνες, καὶ ἐκ τούτων πάλιν οἱ Ἀθηναῖοι ἰδίως, ὑπῆρξαν λαὸς κατ' ἐξοχὴν πλαστικὸς, ἐμπαθὴς ἐραστῆς τῆς μορφῆς, τὴν ὁποίαν ἐγίνωσκε καὶ ἐκαλλιέργει μετ' ἀπαραμίλλου τέχνης. Δὲν πρέπει βεβαίως νὰ φανταζώμεθα ὅτι ἡ μικρὰ τῶν Ἀθηναίων κοινωνία συνέκειτο ἐξ ἀνθρώπων ἐφοδιασμένων γενικῶς μὲ ἀσφαλῆ καὶ τέλεια αἰσθητήρια· ἀλλὰ παρ' αὐτοῖς ἡ ὄρασις, ἥτις εἶνε τὸ αἰσθητήριον τῆς μορφῆς, ὑπερεῖχεν ἐπαισθητῶς τὰ λοιπὰ κατὰ τὴν δύναμιν, τὴν ὀξύτητα καὶ τὴν λεπτότητα.

Οὐδείς λαὸς ἐξισώθη πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς περὶ τὴν μορφὴν ἀσχολούμενας τέχνας. Οἱ Γάλλοι ὁμῶς περισσότερον προσήγγισαν αὐτούς. Ἡ ὁμοιότης αὕτη τῆς ἰδιοσυγκρασίας, ἡ εἰδικὴ αὕτη διάθεσις τῶν αἰσθητηρίων, ἡ ὑπεροχὴ τοῦ τῆς δράσεως παρὰ τοῖς Γάλλοις ἀποτελεῖ πλοῦτον ἐθνικόν, ἐν κεφάλαιον τῆς πατρίδος, περὶ τοῦ ἐποίου πρέπει νὰ βεβαιωθῶμεν, νὰ τὸ ἐκτιμήσωμεν, καὶ οὐδέποτε νὰ παραμελήσωμεν. Εἰς τοῦτο δὲ καταλήγει τὸ πρῶτον μέρος τῆς παρεκβάσεώς μου.

Ἴδου καὶ ἡ δευτέρα. Αἰσθητήριον τέλειον, ἐκ φύσεως ἄρτιον, καὶ ἐπιτηδεῖον πρὸς διάπλασιν, δύναται νὰ καταστραφῇ κακῶς διευθυνόμενον. Τοῦναντίον αὖξει καὶ τελειοῦται ὑπὸ καλοὺς ἀσκούμενον ὅρους. Τὸν κανόνα τοῦτον ἄς ἐφαρμόσωμεν ἤδη εἰς τὸ αἰσθητήριον τῆς δράσεως. Πῶς πρέπει νὰ ἐξασκήσωμεν αὐτὴν ἀποτελεσματικῶς; Πῶς πρέπει νὰ καταστήσωμεν αὐτὴν ἐπιτηδείαν ὅχι μόνον νὰ ἀποκτήσῃ τὴν χυδαίαν ἱκανότητα τῆς γνώσεως τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑψηλοτέραν, τὴν τῆς ἐκτιμήσεως τῆς μορφῆς; Τί πρέπει νὰ πράξωμεν ἵνα μὴ ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς σταματήσῃ εὐθὺς εἰς τὰ πρῶτά της βήματα; Ἡ παιδαγωγῆσις εἶνε ἡ αὐτὴ δι' ὅλα τὰ αἰσθητήρια. Ὅταν θέλετε νὰ ἀναπτύξητε τὰς ἀρετὰς τῆς ἀφῆς ὑποβάλλετε τὸ σῶμα καὶ ὅλα τὰ μέρη αὐτοῦ εἰς ἐξασκήσεις ἀπλᾶς, μεθοδικὰς καὶ ἐρρυθμοῦς. Ὅταν θέλητε νὰ ἀναπτύξητε τὰς ἀρετὰς τῆς ἀκοῆς ἐξασκεῖτε αὐτὴν δι' ἤχων ἐμμέτρων καὶ ρυθμικῶν. Ἐὰν δὲ θελήσετε νὰ ἀναπτύξετε τὰς πλαστικὰς ἀρετὰς τῆς δράσεως, θὰ ἐξασκήσητε αὐτὴν ἐν μέσῳ φωτισμῶν ἀπλῶν καὶ οὐδέποτε ἀντιτιθεμένων.

Σὰς ἐπέστησα, κύριοι, τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς σημασίας καὶ σπουδαιότητος τῆς ἐκ τοῦ καλοῦ τῶν αἰθουσῶν φωτισμοῦ τρίτης ὠφελείας. Οὗτος, ὅχι μόνον διαφυγῆς πρέπει νὰ εἶνε πρὸς εὐκολίαν τῆς ἐργασίας, καὶ ἄφθονος πρὸς διατήρησιν τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ καὶ καταλλήλως διατεταγμένος πρὸς εὐκόλυν ἐξάσκησιν τῆς δράσεως πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν πλαστικῶν αὐτοῦ ἰδιοτήτων. Συμπληρῶ λοιπὸν τὸν σκοπὸν μου καταδεικνύων ὑμῖν τὰς δύο φερομένας τούτου λύσεις.

Ἡ πρώτη εἶνε ἡ τῶν ἀντιδοξούντων. Οὗτοι ἀδιαφοροῦντες περὶ τοῦ τρίτου ὅρου, λησμονοῦσιν αὐτὸν, καὶ ἐπειδὴ δι' αὐτοὺς δὲν πρόκειται ἡ περὶ ἀφθόνου φωτισμοῦ τῶν αἰθουσῶν, ἀρκοῦνται εἰς τὴν ὑαλόφραξιν τῶν διὰ τὸν ἀερισμὸν ἀντιθέτως τοποθετηθέντων παραθύρων. Τοιοῦτοτρόπως ὁ φωτισμὸς ἐκτελεῖται ἐκ δύο φωτεινῶν πηγῶν, ὧν αἱ ἀκτῖνες διασταυρούμεναι ἐν τῷ μέσῳ πίπτουσιν ἐπὶ τῶν μαθητῶν δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν. Τὸν φωτισμὸν τοῦτον καλοῦσιν ἀμφίπλευρον.

Ἐπάρχει καὶ δευτέρα λύσις ἡ ἐμῆ. Καὶ ἐγὼ ἐνδιαφέρομαι ἐπίσης ὅσον

καὶ οἱ ἀντιφρονοῦντες εἰς τὸν ἄφθονον φωτισμὸν τῆς αἰθούσης, ἅτε ἐκτιμῶν τὴν σπουδαιότητα τῶν δύο πρώτων ὄρων, τὸ εὐκολὸν τῆς ἐργασίας καὶ τὸ ὑγιεινὸν τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλ' ἐπιδιώκων τὴν ἱκανοποίησιν καὶ τοῦ τρίτου ὄρου, τὴν μόρφωσιν δηλ. χώρου ἀρμοδίου πρὸς πλήρη κατάληψιν τῆς μορφῆς· καὶ διὰ τοῦτο φροντίζω ὄχι μόνον περὶ τοῦ ποσοῦ τοῦ φωτός, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ποιοῦ τοῦ φωτισμοῦ. Τὸ ποιὸν τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ ἀπὸ ἐνιαίας πηγῆς φωτισμοῦ, ἵνα ἡ μορφή τῶν ἀντικειμένων μὴ θολῶται διὰ τῆς ἀναμίξεως σκιῶν καὶ φωτός ἀντιθέτων, ὅπερ ἀναγκαίως συνεπάγεται ἡ διχσταύρωσις τῶν φωτισμῶν. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν τὸν ἀπὸ μιᾶς μόνης πλευρᾶς, αὕτη πρέπει νὰ ᾔνε ἀρκούντως ὑψηλὴ, ὅπως δύναται τὸ φῶς νὰ εἰσδύῃ καὶ εἰς τὰ βαθύτερα μέρη τῆς αἰθούσης, καὶ τόσον ἀφθόνως ὅσον καὶ τὸ ἀπὸ δύο πλευρῶν. Τοῦτο ἐπιβάλλει ἀναλόγως τοῦ βάθους τῆς αἰθούσης ὕψος μείζον τῆς πλευρᾶς ἢ κατὰ τὸν ἀμφίπλευρον φωτισμὸν. Καλεῖται δὲ ὁ φωτισμὸς οὗτος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν πρῶτον ἑτερόπλευρος. Ἐννοεῖται οἴκοθεν ὅτι τὸ ἐνιαῖον τῆς πλευρᾶς τοῦ φωτισμοῦ δὲν αἶρει τὸν δυασμὸν τῶν πλευρῶν τοῦ ἀερισμοῦ. Τὰ ἀνοίγματα τὰ ἀντίθετα πρὸς τὸν τοῦ φωτισμοῦ κλείονται ἀπὸ παραθυρόφυλλα σκοτεινὰ (σκοῦρα) ἀνοιγόμενα μόνον κατὰ τὰς διαλείψεις πρὸς ἐλευθέραν εἰσοδὸν τοῦ ἀέρος καὶ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων.

Τοιαῦτα τὰ δύο συστήματα, ἀντίθετα τὴν τε διευθέτησιν καὶ τὴν ὀνομασίαν. Πολλὰ ἠδύνατό τις εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ἐφ' οὗ πολλά ἤδη ἐρρέθησαν καὶ πολλὰ ἐγράφησαν. Ἀλλὰ σὰς εἶπον ὅτι δὲν θὰ ὑποστηρίξω τὴν λύσιν μου, ἀλλ' ἀπλῶς θὰ ἐκθέσω τὰς γενικότητας αὐτῆς.

Μόλα ταῦτα ἐπιτρέψατέ μοι, καταστρέφοντι τὸν λόγον, νὰ ἐναποθέσω εἰς τὴν μνήμην σας καὶ νὰ συστήσω εἰς τὴν φιλοπάτριδα σκέψιν σας, τὸν ἀσφαλῆ, ἀλλὰ συχνάκις κερκρυμμένον θησαυρὸν, ὅστις ἀπαντᾷ ἐν τοῖς ἡμετέροις σχολείοις, ἐδῶ καὶ ἐκεῖ εἰς τὸν ἕνα ἢ τὸν ἕτερον τῶν παίδων. Ὁ θησαυρὸς οὗτος, ἔμβρυον ἐξόχου τινὸς μέλλοντος γλύπτου, ζωγράφου, ἢ ἀρχιτέκτονος, εὔρηται πανταχόθι ὀλίγος· ἅς προσέξωμεν μὴ μᾶς διαφύγῃ διὰ μέσου τοῦ ἀσθενοῦς καὶ ἀχρόου φωτός τοῦ πολυμεροῦς φωτισμοῦ.

Δὲν δύναμαι ἀληθῶς νὰ σιγήσω, ὅταν ἀναλογίζωμαι τὰς καλλιτεχνικὰς τῆς πατρίδος μου πηγὰς, ὅταν ἀναλογίζωμαι τὰς σωτηρίου συγκινήσεις, ὅσας ἀπὸ ὀκταετίας αἰσθανόμεθα ἐν τῶν ἔργων τῆς γλυπτικῆς ἡμῶν τέχνης. Ἐνώπιον τοσαύτης μεγαλοπρεπείας πῶς εἶνε δυνατόν νὰ μὴ ἐπιτηρῶμεν προσεκτικῶς τὴν πλαστικὴν ἡμῶν ἰδιοφυΐαν;

Τοῦτο εἶνε καθῆκον ἡμῶν ἱερόν.

Τοιαύτη, κύριοι, εἶνε ἡ ὑγιεινὴ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ σχολείου, ὅπως φαν-

τάζομαι αὐτὴν ἐν ὅλῃ τῇ εὐρύτητι αὐτῆς. Σᾶς εἶπόν δὲ περὶ αὐτῆς ὅ,τι ἠδυνάμην νὰ εἶπω ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων, ἅτινα μοι ἐδόθησαν.

ΤΑ ΠΕΡΓΑΜΗΝΑ ΑΓΓΛΜΑΤΑ ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ

ΥΠΟ ΕΥΣΕΒΙΑΟΥ ΧΑΛΔΕΡ.

Τελευτῶντος τοῦ παρελθόντος ἔτους ἠκούσθη τὸ πρῶτον ἡ μεγάλη εἶδησις, ὅτι ὁ πεπολιτισμένος κόσμος ἐπλουτίσθη διὰ μεγάλου θησαυροῦ ἑλληνικῶν γλυπτικῶν ἔργων, ὃν τὸ ἡμέτερον Βερολίνον ἔμελλε νὰ ἔχη τὴν εὐτυχίαν νὰ περικλείσῃ διὰ παντὸς ἐντὸς τῶν τειχῶν του. Τὸ ὄνομα τοῦ ἀξιολόγου, πολυμαθοῦς καὶ φιλοπάτριδος ἀνδρὸς, ὅστις εὔρε καὶ ἐξέθαψε τοῦτον τὸν θησαυρὸν εἶνε ἄξιον πρὸ παντὸς νὰ μνημονευθῇ μετὰ θερμῆς εὐγνωμοσύνης καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Εἶνε οὗτος ὁ Κάρολος Χοῦμαν, μηχανικὸς ἐκ Βεστφάλης. Οὗτος ἤδη τῷ 1872 ἐδώρησατο εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ καθ' ἡμᾶς μουσείου τρία ὠραῖα ἀνάγλυφα, δὲν ἀνεπαύθη δὲ μέχρις ἐπεισε τὴν γερμανικὴν κυβέρνησιν νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀνασκαφὰς ἐν ᾧ τόπῳ ἐκεῖνα εὑρέθησαν. Αἱ ἀνασκαφαὶ αὗται ἤρξαντο τέλος κατὰ Μάρτιον τοῦ παρελθόντος ἔτους, σήμερον δὲ πρόκειται ἡμῖν τὰ πορίσματα αὐτῶν, ἐνενήκοντα μὲν ἀνάγλυφα, χίλια δὲ καὶ πεντακόσια μικρὰ καὶ μικρότατα ἀποσπάσματα.

Ὁ χώρος ἐν ᾧ εὑρέθησιν εἶνε ἡ ἀκρόπολις τῆς ἀρχαίας Περγάμου, τῆς πρωτεύουσος τῶν Ἀτταλιδῶν, τὰ νῦν ὀροπέδιον ὑψούμενον 156 μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἀνὰ τὴν ῥάχιν τοῦ βουνοῦ, ἧτις εἶνε κεκλυμμένη διὰ κρημνισμάτων καὶ ἐρειπίων, ἐκτείνεται τεῖχος βυζαντικὸν ὠκοδομημένον κατὰ μέγα μέρος ἐξ ἀρχαίων λιθίνων ἔργων.

Κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστὸν ἡ ὄψις τῆς Ἀκροπόλεως ταύτης δὲν ἦτο οὕτως ἔρημος. Καὶ ἐξέλιπε μὲν πᾶσα γνῶσις περὶ τῶν ναῶν οἵτινες ἦσαν ἀνεγηγερμένοι αὐτόθι, μανθάνομεν δὲ μόνον περὶ μεγάλου τινὸς μαρμαρίνου βωμοῦ ἔχοντος ὕψος τεσσαράκοντα ποδῶν μετὰ λίαν μεγάλων γλυπτικῶν ἔργων παριστῶντων Γιγαντομαχίαν. Τοιαύτη εἶνε ἡ μόνη περιωζομένη εἶδησις περὶ τοῦ ἐν Περγάμῳ κτιρίου, ἧτις ἄλλως εὔρηται πρὸς τινὶ ἀσήμῳ καὶ ἀμελεῖ Λατίνῳ συγγραφεῖ.¹

¹ Οὗτος εἶνε ὁ Ἀμπέλιος, ὃν οὐκ ὀρθῶς ὁ διατριβογράφος ὀνομάζει Ἑλληνα